

DIGITALNE PODATKOVNE BAZE ZA RAZISKOVANJE PREKMURJA

DIGITAL DATABASES FOR RESEARCHING THE REGION OF PREKMURJE

UDK: ???

Sindi Časar

IZVLEČEK

Prispevek na kratko predstavi spletne zbirke in podatkovne baze za raziskovanje Prekmurja. Poudarek je na raziskovanju madžarskih spletnih baz. Izpostavi tudi primere dobrih praks v tujini, ki so nastale s povezovanjem institucij in oblikovanjem digitalnih zbirk preko večletnih državnih projektov in zasebnih pobud. Predvsem pa se posveti analizi in uporabniški izkušnji spletne strani digitalizirane periodike EPA in plačljivi spletni podatkovni bazi, imenovani *Arcanum*.¹

Ključne besede: podatkovne baze, zbirke gradiva, spletno raziskovanje, Prekmurje, Arcanum

ABSTRACT

The article briefly presents online collections and databases for researching the region of Prekmurje, emphasising research on Hungarian online databases. The article also highlights examples of good practices abroad, which were developed by connecting institutions and the creation of digital collections through multi-year state projects and private initiatives. It thoroughly focuses on the analysis and user experience of the digital periodical website EPA and the subscription-based online database named *Arcanum*.

Keywords: databases, material collections, online research, Prekmurje, Arcanum

¹ Prispevek je dopolnjena različica seminarske naloge pri predmetu *Izbrane teme sodobne historiografije* pod mentorstvom doc. dr. Bojana Balkovca.

UVOD

Dostopnost elektronskih virov in literature je vsaj do neke mere spremenila načine raziskovanja. Proces raziskovanja se z vedno večjo digitalizacijo gradiva preoblikuje iz fizičnih obiskov arhivov in knjižnic v pisarniško raziskovanje. Digitalizirano gradivo poleg prihranka časa omogoča raziskovalcem večjo fleksibilnost, saj do gradiva lahko dostopajo kjerkoli.

Prispevek zajema pregled tujega digitalno dostopnega gradiva in elektronskih baz, ki so zanimive za zgodovinske raziskave Prekmurja, predvsem za raziskovanje novejše zgodovine. Poleg splošnega pregleda digitalnega orodja, vodnikov in spletnih iskalnikov je pozornost usmerjena na podatkovne baze digitaliziranega gradiva na Madžarskem. Podrobneje sta predstavljena spletna stran podatkovne arhivske zbirke elektronskih periodičnih publikacij in iskalnik *Arcanum*.

ARHIVSKO GRADIVO ZA OBMOČJE PREKMURJA

Arhivsko gradivo za raziskovanje novejše zgodovine na območju Prekmurja je razpršeno v različnih arhivih bližnjih obmejnih središč ali centrih sosednjih držav. Kompleksnost razdrobljenosti gradiva je v prvi vrsti pripisati historični pripadnosti območja različnim državam, zbiranju in kopičenju gradiva v njihovih središčih ter posledično tudi njegovi selitvi in na žalost tudi uničenju ob menjavah oblasti. Gradivo za območje Prekmurja je v Sloveniji v prvi vrsti najti v Pokrajinskem arhivu Maribor, Nadškofijskem arhivu Maribor, Arhivu Republike Slovenije in domoznanskem oddelku Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Nekaj gradiva hranijo tudi knjižnice in muzeji po Sloveniji.

Veliko gradiva pa hranijo tudi tuji arhivi – madžarski, avstrijski in hrvaški. V hrvaških arhivih izpostavljam predvsem Hrvaški državni arhiv v Zagrebu (*Hrvatski državni arhiv*), za bolj regionalne raziskave pa tudi Državni arhiv za Medžimurje v Štrigovi (*Državni arhiv za Međimurje*) in Državni arhiv v Varaždinu (*Državni arhiv u Varaždinu*). Na Madžarskem poleg arhivov v Budimpešti izpostavljam najprej dva regionalna arhiva dveh županij – Zalske in Železne. Za obdobje pred letom 1920 in kasneje

v času madžarske okupacije v drugi svetovni vojni je gradivo v Arhivu Železne Županije v Sombatelju in Arhivu Zalske županije v Zalaegerszegu. Raziskovalci, ki raziskujejo bolj specifične tematike, pa ne smejo izpustiti gradiva v Državni knjižnici Széchenyi in Evangeličanskega državnega arhiva. Zgodovinarica in arhivistka Gordana Šövegeš Lipovšek je ob tematikah priključitve Prekmurja (1918–1924) izpostavlja predvsem gradivo Madžarskega nacionalnega arhiva – Državnega arhiva v Budimpešti, Madžarskega vojnogodovinskega arhiva v Budimpešti, obeh županijskih arhivov v Sombatelju in Zalaegerszegu, Nadškofijskega arhiva v Sombatelju in Madžarskega evangeličanskega arhiva v Budimpešti, ki hrani fonda Evangeličanske dekanije Železne županije (*Vasi Közép Egyházmegye iratai*) in Evangeličanske škofije Prekodonavja (*Dunantúli Egyházkerület iratai*).²

Zaradi večjezičnosti gradiva in lažjega pregleda gradiva madžarskih arhivov so slovenski arhivi izdali vodnike po gradivu. Pokrajinski arhiv Maribor je v sodelovanju z drugimi arhivi popisal gradivo, ki se navezuje na območje Prekmurja in njegovo zgodovino v regionalnih arhivih na Madžarskem. Gre za gradivo z območja nekdanje Zalske in Železne županije. Leta 2009 je izšel *Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu županije Zala v Zalaegerszegu*, ki ga je popisala Gordana Šövegeš. Že leta 2003 pa je izšel 1. del *Vodnika po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelju (1849–1860)*, ki mu je leta 2005 sledil še drugi del pod avtorstvom Antoša Leskovca in Aleksandre Serše. Vodnik je zelo priročen, saj vsebuje nekaj tekstov o razvoju upravne ureditve na Madžarskem, opis gradiva in tudi historiat evidentiranja v madžarskih institucijah.³ Za raziskovanje protestantizma v Sloveniji oziroma Prekmurju je splošen pregled pripravil pokojni Franc Kuzmič. Pregled z naslovom *Arhivski viri za raziskovanje protestantizma*

2 Šövegeš Lipovšek, Gordana. »Arhivsko gradivo o priključitvi Prekmurja 1918–1924 v slovenskih in madžarskih arhivih = Archival Sources on the Incorporation of Prekmurje into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918–1924) Kept in Slovenian and Hungarian Archives.« V: *"Mi vsi živeti ščemo": Prekmurje 1919, okoliščine, dogajanje, posledice: povzetki = "We all want to live": Prekmurje 1919, circumstances, events, consequences: summaries*, ur. Žiga Zwitter, 15–18. Ljubljana: SAZU, 2019.

3 Leskovec, Antoša in Aleksandra Serše. *Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelju (1849–1860)* 1. del. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.

v Sloveniji je dostopen na spletni strani Pomurskega muzeja Murska Sobota.⁴

SPLETNE BAZE IN DIGITALIZIRANO GRADIVO

Digitalizacija gradiva raziskovalcem prihrani predvsem čas – pa naj gre za digitalizirane arhivske spletne iskalnike, arhivske baze ali že digitalizirano časopisno in arhivsko gradivo. V Sloveniji so med najbolj pogostimi iskalniki literature ter tudi samega gradiva in virov pomembni spletni iskalniki. Bolj univerzalnega in osnovnega iskalnika, kot je *Cobiss*, ni. Zanimivo je, da na Madžarskem takega knjižnega informacijskega sistema, ki bi združeval katalogizacijo nacionalne, regionalnih, mestnih in lokalnih knjižnic »pod eno streho«, ni. Tako so spletna iskanja literature vezana na vsako knjižnico in izobraževalno ustanovo posebej, kar raziskovalce ovira in omejuje pri splošnem pregledu in iskanju gradiva in literature.

Tako so spletna iskanja literature vezana na vsako knjižnico in izobraževalno ustanovo posebej, kar raziskovalce ovira in omejuje pri splošnem pregledu in iskanju gradiva in literature.

V Sloveniji zgodovinarji pri procesu raziskovanja in iskanja literature uporabljamo še digitalno knjižnico Slovenije (dLib), portal Sistory in portal znanstvenih člankov – JSTOR.⁵ Za iskanje arhivskega gradiva uporabljamo podatkovno zbirko Arhiva Republike Slovenije (scopeArchiv) in podatkovne zbirke pokrajinskih in zgodovinskih arhivov po Sloveniji (*Siranet*). Izbore relevantnega gradiva in časopisja so naredile tudi institucije in zavodi v Prekmurju, med njimi Pokrajinska

4 Kuzmič, Franc. »Arhivski viri za raziskovanje protestantizma v Sloveniji.« Dosegljivo na: <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/gradivo/arhivski-viri> (dostop: januar 2020).

5 Ajlec, Kornelija. *K prvim korakom v zgodovinopisju: Smernice za izdelavo seminarskih nalog iz sodobne zgodovine*. Gradivo za interno rabo. 2. izdaja. Ljubljana, 2015, 10–11.

knjižnica Murska Sobota,⁶ Pomurski muzej Murska Sobota in Knjižnica Lendava.⁷

Za območje raziskovanja Prekmurja so koristni tudi hrvaški iskalniki in portali. Za arhivsko gradivo tako pride v poštev Hrvaška nacionalna evidenca arhivskih fondov in zbirk (Nacionalni arhivski informacijski sustav) – *ARHINET*, medtem ko se hrvaški spletni iskalnik in drugi popisi nahajajo na spletnih straneh lokalnih arhivov. Za iskanje virov in literature izstopajo spletna stran Narodne in univerzitetne knjižnice v Zagrebu, baze lokalnih knjižnic in portal znanstvenih časopisov Republike Hrvaške – *Hrčak*.

Za iskanje virov, literature in gradiva je na Madžarskem najti kopico internetnih strani z bazami informacij in gradiva. Ti so kot spletni vodniki namenjeni bolj iskanju gradiva, medtem ko imajo drugi naložene vire in literaturo iz specifičnih institucij. Skozi leta se je nabralo kar nekaj projektov, pri katerih je prihajalo do sodelovanja dveh ali več institucij pri ustvarjanju portalov z digitaliziranim gradivom. Nekaj jih bom predstavila v nadaljevanju.

Prvi spletni portal, ki ga omenjam, je arhivski – *Madžarski arhivski portal* oz. *A Magyar Levéltári Portált*.⁸ Portal je bil prvotno ustvarjen za lokalni vladni arhiv, vendar so se mu kmalu pridružile tudi druge arhivske institucije, tudi Madžarski nacionalni arhiv. Izdelavo madžarskega arhivskega portala je financiralo Ministrstvo za izobraževanje in kulturo iz proračuna za leto 2008. Po podatkih na njihovi strani se jim je pridružilo že več kot 24 institucij. Portal omogoča raziskovalcem, da

6 Na seznamu digitaliziranih časopisov in koledarjev, ki so naloženi tudi na dLib in so pomembni za raziskovanje Prekmurja so: *Prijátel* (1875–1879), *Novine* (1914–1929), *Novi čas* (1945), *Mórszka krajina* (1922–1927), *Muravidék* (1927–1932), *Murska Krajina* (1932–1941), *Nájszvetesege Szrca Jezusovoga veliki kalendár za lüdsztvo* (1904–1928), *Kalendar srca Jezušovoga* (1928–1944), *Nevtepeno poprijéta Devica Marija* (1904–1914), *Marijikin ográček* (1932–1940), *Marijin list* (1914–1941), *Mladi Prekmurec* (1936–1940), *Kmečka moč* (1927), *Dober Pajdás Kalendárium* (1922–1943), *Düsevni list* (1922–1941) in drugi novejši. Več na: <https://www.ms.sik.si/digitalna-knjiznica/digitalizirani-casopisi/> (dostop: januar 2020).

7 Na svoji strani imajo digitalizirane knjige z lokalno tematiko in lokalno staro in novo periodiko kot so: *Alsó-Lendva és Vidéke* (1897), *Alsó-Lendvai Híradó* (1889–1919), *Délzala* (1898–1899), *Lendavske novice – Lendvai Híradó* (1998–), *Muraköz* (Medjmurje) (1884–1918, 1941–1944), *Muraszombat és Vidéke* (Murska Sobota in okolica) (1885–1919) in *Muratáj* (1988–).

8 Spletna stran portala: <http://www.archivportal.hu/hu/> (dostop: januar 2020).

raziskujejo dokumentarno gradivo madžarskih arhivov, ki se z vsako novo pridružitvijo institucij oz. zasebnih strokovnih arhivov ali zbirk zavodov širi. Obenem pa obvešča javnost o delovanju arhivov, o rezultatih dela ipd.

Na portalu najdemo predstavljene madžarske muzeje s splošnimi opisi in kontaktnimi podatki, informacije za arhiviste, pravne ukrepe in statute, ki urejajo delo in delovanje arhivov, celotno zbirko direktiv o delu in strokovne dokumentacije v madžarskem jeziku. Vsebuje tudi podatke o arhivskem društvu, in sicer Združenju madžarskih arhivov oz. *Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE)*.

Portal spodbuja digitalizacijo dokumentarnih serij, ki zajemajo celotno državo, in gradnjo baz podatkov za zbirke dokumentov, sestavljenih na podlagi enakih načel in prakse, tako da vgradijo njihovo vsebino in s tem omogočijo spletni dostop do svojega vmesnika, kar omogoča istočasno iskanje med najbolj raznolikimi vrstami virov.⁹ Z novo tehnologijo omogoča neposreden dostop do zemljevidov in oblik velikega formata v digitalizirani obliki. Baza podatkov, ki se vseskozi dopolnjuje in posodablja, uporablja tudi gradivo s sorodne strani, imenovane *Hungaricana*,¹⁰ ki je najbolj obiskan del spletne strani in je tudi dostopen v angleškem jeziku. *Hungaricana* je skupno spletno mesto madžarskih arhivov, muzejev in knjižnic. Kot spletni iskalnik je pregleden in vsebuje pomembne povezave do institucij in podatkovnih baz. Vsebuje zelo dobro podatkovno bazo srednjeveškega gradiva različnih madžarskih institucij, celotna baza le-teh presega 200.000 digitaliziranih dokumentov. Obenem ima podatkovne baze digitaliziranega arhivskega gradiva novejših zgodovine, zanimive podatke in gradivo zvokovnega arhiva Inštituta za muzikologijo, zbirke digitaliziranih urbarjev, *Librii Regii* med letoma 1526 in 1918 ter tudi digitalizirane stare madžarske knjige in javno kolekcijo knjižnice z novejšimi časopisi ter arhivskimi in muzejskimi publikacijami.

9 Magyar Levéltári Portál: Magunkról. <http://www.archivportal.hu/hu/magunkrol/> (dostop: januar 2020).

10 Spletna stran: <https://hungaricana.hu/en/>.

Za pregled so koristne tudi spletne strani, kot je *ArchiveNet*,¹¹ ki jo je ustvaril Madžarski nacionalni arhiv leta 2011 kot novo pobudo arhivski stroki za zanimanje za 20. stoletje. V osnovi je šlo za revijo, nato pa so z letom 2016 stran prenovili in dodali tematike iz gospodarske in socialne zgodovine ter osebne dokumente – vse od časopisov, spominov, dnevnikov ipd.

Na spletni strani *Eleveltar.hu*¹² pa najdemo pregledno gradivo dveh arhivov, in sicer gradivo Državnega arhiva Madžarske in Mestnega arhiva Budimpešta. Spletna stran ponuja možnost do več vsebin s prijavo na portal, kjer se lahko nato vpišete kot raziskovalec, če bi želeli pregledati dokumente, shranjene v arhivu, kot stranka, če želite kopije dokumentov shranjenih v arhivu, ali pa kot ustvarjalec, če želite informacije o postopkih upravljanja podatkov in pravilih prenosa dokumentov v arhiv ipd.

Koristen portal je tudi AOL – *Adatbázisok Online* (<https://adatbázisokonline.hu/>),¹³ povezan z državnim arhivom Madžarske v Budimpešti, ki vsebuje kar nekaj podatkov o Prekmurju pred letom 1918 in v času madžarske okupacije 1941–1945. Na portalu najdemo npr. registrirana društva, ki so bila ustanovljena v večjih mestih, kot so Dolnja Lendava, Beltinci in Murska Sobota. Vsebuje pa tudi podatkovno bazo mikrofilmov za nekatere matične knjige krajev v Prekmurju, med njimi tudi judovske matične knjige Murska Sobota.¹⁴ Za kraj Dolnja Lendava so nekaj časa bile dostopne tudi pri Pokrajinskem arhivu Maribor, ki je gradivo od tam preslikalo oz. digitaliziralo v PDF-format.

11 Spletna stran: www.archivnet.hu.

12 Spletna stran: <https://www.eleveltar.hu/>.

13 Njena predhodnica je še delujoča internetna stran *AdatbázisokOnline* (<https://old.adatbázisokonline.hu/>).

14 Matične knjige na seznamu: rojstna (1835–1895), poročni (1835–1895; 1835–1895) in matična knjiga smrti (1835–1895). Letos februarja je Pokrajinski arhiv Maribor prejel od murskosoboške upravne enote gradivo, za katero se je zdelo, da je izgubljeno, in sicer matične knjige za judovske skupnosti Beltinci in Dolnja Lendava. Najstarejši vpis najdenih matičnih knjig (rojstnih, poročnih in mrliških) je iz leta 1828. Knjige so v postopku digitalizacije in restavriranja. Raziskovalcem bodo po obdelavi dostopne v spletni bazi arhiva (spletni vir: <https://www.facebook.com/152090878203749/posts/2837797342966409/>).

Digitalizacija gradiva poteka tudi preko projektov in s podporo državnih institucij. Eden izmed projektov, ki zajema tudi območje Prekmurja, je digitalizirana zbirka podatkov o vojakih v prvi svetovni vojni. Ta znanstveni projekt spletne baze je trajal od leta 2012 in je dostopen na spletni strani *katonahoseink.militaria.hu*. Prva predstavitev spletne strani bi bila 14. septembra 2020 na Inštitutu in muzeju vojaške zgodovine v Budimpešti, ki jo je inštitut pripravljajal s pomočjo in sodelovanjem Madžarskega državnega arhiva ter županijskih in inozemskih arhivov.¹⁵ Doktorica etnologije Mária Kepené Bihar pravi, da »gre za edinstven evropskih projekt, ki je v osmih letih digitalizacije in obdelave informacij uredil bazo podatkov z okoli milijon in pol madžarskih vojakov«. ¹⁶ Podatkovna baza zajema podatke z ozemlja celotnega dela ogrske monarhije. Iskalnik je zelo preprost za uporabo. Posebna zanimivost le-tega je, da zbrane podatke o vojakih lahko registrirani uporabniki dopolnjujejo z lastnimi podatki. Tako stran postane izredno zanimiv vir predvsem za raziskovalce rodoslovja, vojaške zgodovine in raziskovalce prve svetovne vojne.

Spletni portal EPA

Digitalni spletni portal, ki se imenuje Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis (EPA), vsebuje predvsem digitalizirano arhivsko zbirko časopisne in druge periodike v madžarskem jeziku. Nastal je na pobudo Madžarske digitalne knjižnice, da ustvari bibliografsko zbirko podatkov in register madžarske elektronske periodike ter nudi storitve gostovanja za določene tekoče vire. Digitalizirano gradivo s portala izvira predvsem iz arhiva državne knjižnice Széchényi. To je tudi knjižica, ki hrani lokalne časopise in gradivo pomembno za raziskovanje Prekmurja. Glavna naloga portala je predvsem producirati in vzdrževati centralizirano in dobro organizirano bazo ter olajšati iskanje po bazi podatkov, ki omogoča dostop do informacij madžarskih digitaliziranih revij,

¹⁵ »I. világháborús magyar katonai adatbázis.« Mostovi - Hidak, magazinska informativna oddaja. Ljubljana: TV Slovenija, 2. oktober 2020. <https://www.rtvsllo.si/hidak/prispevek/174722219> (dostop: oktober 2020).

¹⁶ Prav tam.

promocije publikacij in distribucijo virov.¹⁷ Portal vsebuje raznovrstno časopisno periodiko od strokovnih, znanstvenih in kulturnih revij, poljudnih in regionalnih časopisov, muzejskih publikacij do letopisov in znanstvenih publikacij ne le humanističnih in družboslovnih smeri. Večina publicistike je novejšega nastanka in še v izdajanju. Skupno je naloženih 3.895 publikacij in časopisov. K digitalizaciji velikega opusa gradiva je pripomogla povezava digitalne knjižnice z Madžarsko državno knjižnico, s katero sta ažurno zbirali in omogočali prosto spletni dostop do polne vsebine periodičnih publikacij, in sicer na podlagi medsebojnih dogovorov med knjižnico in založniki virov.¹⁸ Pospešen razvoj digitaliziranja se je začel leta 2003 in je povzročil, da nekatero periodiko v digitalni obliki lahko najdemo izključno v EPA.

Slika 1: Del naslovne strani portala digitalne periodike.

Portal je v celoti v madžarščini, le pomembnejši nazivi na naslovni strani so tudi v angleškem jeziku. V naslovnem delu spletne strani so razdelana okenca, ki vsebujejo podatke in kontakte portala, novice in informacije, razne povezave in celoten seznam digitaliziranega gradiva. Internetna stran je zelo praktična, saj omogoča iskanje po različnih ključih. Izstopata predvsem iskanje po naslovu in brskanje po temi, ki pa je razdeljeno na štiri možnosti, in sicer na naravoslovne znanosti, tehnične vede, gospodarske in socialne vede ter humanistiko, kulturo in literaturo. Omogoča pa še iskanje po naslovu članka, celotnem besedilu in hitro iskanje po periodičnih publikacijah, kjer se lahko išče po naslovu, letu izhajanja, tematiki, zvrsti gradiva ali številki publikacije.

Portal je izredno pomemben za raziskovanje Prekmurja, saj ima v bazi lokalne in regionalne časopisne vire, ki omenjajo indice o Prekmurju.

¹⁷ Elektronikus Periodika Archivum Adatbázis: About us. <https://epa.oszk.hu/html/aboutus.html> (dostop: januar 2020).

¹⁸ Elektronikus Periodika Archivum Adatbázis: Bemutató. <https://epa.oszk.hu/html/bemutatas.html> (dostop: januar 2020).

Prva prednost je to, da vsebuje tako množico digitaliziranega časopisja in revij, da je s splošnim iskanjem določenih gesel možno dobiti tudi informacije iz širšega madžarskega digitaliziranega gradiva, ne le tistega, izhajajočega v Prekmurju in bližnji okolici, temveč tudi omembe v največjih madžarskih časopisih, ki so izhajali večinoma v Budimpešti. Vedno se najde kakšna informacija več. Določeno gradivo, ki je do zdaj dostopno na spletu, lahko najdemo izključno na spletnem portalu madžarske spletne periodike.¹⁹

Na madžarskem portalu EPA so naloženi časopisi *Alsó-Lendva és Vidéke* (1897), *Alsó-Lendvai Híradó* (ohranjene številke iz obdobja 1898–1899) in *Délzala, Muraköz: helyi érdekű vegyes tartalmú lap* (številke iz obdobja 1884–1918 in 1941–1944), *Muraszombat és vidéke* (številke iz obdobja 1884–1919 in 1941–1945) ter mnogi drugi, ki pridejo v poštev.

Druga prednost tega portala je, da ima digitalizirano arhivsko gradivo iz državne knjižnice v Budimpešti optično prepoznavanje znakov (OCR), ki omogoča izrazito hitrejšo in lažje raziskovanje. Čeprav je potrebno izpostaviti, da pri prepoznavanju znakov včasih ne zazna preglasov na črkah, kot so *á, é, í, ó, ú, ő, ű, ö, ü*, ki so značilni za madžarski črkopis. Do težav prihaja tudi pri zaznavanju črke *y*, ki je v črkopisu kar pogosta v vezavah *ny, gy, ty*. OCR zaznavanje izbranih gesel pa je odvisno tudi od kvalitete arhivskega vira in skeniranega dokumenta. Prednosti so tudi stabilen dostop, enotni tehnični standardi in načela oblikovanja, obenem je večina gradiva v formatu HTML in PDF s funkcijo prepoznavanja znakov. Edina slabost digitalnega portala EPA je, da je za iskanje časopisja oz. odpiranje posameznih števil, ki so urejene po istem ključu, potrebno nekoliko več korakov. Portal nima možnosti odprtja vsega naenkrat in ne omogoča pretočnosti. Tudi samo odpiranje PDF datotek je nekoliko počasnejše.

¹⁹ Izjema: EPA nima digitaliziranega II. letnika (1890) časopisa *Alsó-Lendvai Híradó*, medtem ko ga knjižnica Lendava ima. Pri tem moram opozoriti, da pri letniku 1890 nekaj števil manjka, saj se niso ohranile.

SPLETNI PORTAL ARCANUM

Portal, imenovan *Arcanum* (ADT), je zaseben portal podjetja Arcanum Database Ltd., lociranega v Budimpešti, in trenutno predstavlja vodilno ponudbo digitaliziranih vsebin. Je podatkovna zbirka in informativno pomagalo Madžarskega državnega arhiva v Budimpešti. Portal zagotavlja dostop in možnost iskanja po najpomembnejših tiskanih virih, torej znanstvenih in strokovnih revijah, tednikih in dnevnikih časopisih, digitaliziranih enciklopedijah, tematskih knjižnih zbirkah ipd. Portal je brezplačen za osnovno iskanje podatkov z zelo omejenim prenosom in ogledom digitaliziranih datotek. Brezplačno omogoča dostop do zemljevidov, *Hungaricane* in do referenčne knjižnice, ne pa do digitaliziranega arhivskega gradiva – digiteke. Za to je potrebno plačati, saj podjetje samo v celoti digitalizira in obdeluje gradivo že večmilijonskih besedilnih datotek. Cene dostopa so različne in variirajo glede na časovno komponento naročnine.²⁰

Slika 2: Naslovna stran spletnega iskalnika portala Arcanum.

Baza je dostopna v madžarskem in angleškem jeziku. Vstopna spletna stran je oblikovno zelo privlačna, saj vsebuje fotografijo v ozadju, pomembnejše ključne napise v primerni velikosti in spletni brskalnik v centru strani. Je minimalistična. Ob kliku na ikono Arcanum si lahko pogledamo tudi izseke digitalizacije arhivskega gradiva v praksi,

²⁰ Za fizično osebo 24 urni ogled strani stane 10 evrov, mesečna naročnina je 20 evrov, polletna naročnina 70 evrov in letna 100 evrov. Več na Arcanum Digiteca: Subscription – Prices. <https://www.arcanum.hu/en/adts/subscription-prices/> (dostop: januar 2020). Na naročnino imajo tudi praznične popuste in pa občasno tudi omogočajo brezplačen dostop do baz podatkov za namene promocije.

prikažejo tudi digitalizacijo zemljevidov večjega formata. Temu sledi citat njihovega CEO direktorja: »Naša kultura se lahko razvija, če smo zmožni doprinesiti z naših spominov na preteklost, splošnega znanja in identitete na veliko ljudi; in vse to na način, da spodbujamo željo po nadaljnjem premisleku.«²¹ Pred tem je stran krasil citat: »Kjer se konča Google, tam se začne Arcanum.« Nato sledi nazorna predstavitev brezplačne storitve in plačljive digiteke, ki je označena kot premium storitev.

Naslovna glava spletne strani vsebuje informacije o podjetju, podatkovni bazi, tehnologiji digitaliziranja in kontakt. Spletna stran je v ustreznem formatu in optimizirana, kar je vidno pri hitrem nalaganju strani in odpiranju podatkovnih baz. Stran je ažurirana, saj pri podatkih o podjetju in kontaktu vsebuje povezave do najnovejših objav na *facebook profilu*, s čimer se tudi bolje promovira.

Sam iskalnik omogoča iskanje po vseh digitaliziranih podatkovnih bazah in po njihovem celotnem besedilu zelo enostavno in hitro. Vsebuje indice krajevne zgodovine in omogoča iskanje konkretnih oseb v časopisju, znanstvenih člankov, virov na posebno temo, tudi raziskave rodoslovja ipd. Portal omogoča, da v digitaliziranih primarnih in sekundarnih virih najdemo nove informacije, ki so za raziskovanje Prekmurja pred letom 1920 in tudi za čas madžarske okupacije v letih 1941–1945 zelo pomembne. Najti je predvsem drobce informacij.²²

ADT je tudi izhodišče za »madžarske raziskovalne projekte«. Zbirka vsebuje vse od glavnih monografij, serij, periodičnih publikacij in dokumentov o družinski zgodovini do številnih naslovov in seznamov stikov.²³ Obenem vsebuje številne dnevne in tedenske časopise od sredine 19. stoletja do danes. Ja tudi odlično izhodišče za madžarske rodoslovne raziskave, ki zajemajo tudi območje Prekmurja.

21 Arcanum. <https://www.arcanum.hu/hu/> (dostop: februar 2020).

22 Najti je informacije o registraciji društev pred letom 1920, npr. Judovskega ženskega dobrodelnega društva v Murski Soboti in Dolnji Lendavi.

23 Arcanum Digitheca. <https://www.arcanum.hu/en/adt/> (dostop: februar 2020).

Portal v osnovi omogoča brskanje po digiteki in knjižnicah ter ima izjemno zbirko zemljevidov,²⁴ povezavo do portala madžarske kulturne dediščine *Hungaricana*. Podjetje *Arcanum* se razvija v smeri ne le digitaliziranja knjig in dokumentov ter zemljevidov, temveč tudi v reproduciranju umetnosti. Do danes omogoča dostop do 26.778.293 digitaliziranih strani vsega gradiva.²⁵

Da se na kratko vrnem še k digiteki ADT in opišem samo iskanje gradiva. Kot sem že omenila, se v iskalniku išče po celotnem naloženem in razpoložljivem digitaliziranem gradivu, ki je raznovrstno. Na spodnji fotografiji vidimo npr. vnos besede Murska Sobota (*Muraszombat*) in zadetke, ki se prikažejo. Najdenih je bilo 24. 106 rezultatov, prikazanih pa 5000 omemb mesta. Pri tem vnosu so bili v prvi vrsti najdeni letopisi državne gimnazije Murska Sobota iz leta 1941, nato sledi literatura, omembe v časopisih ipd. Poleg vsake najdbe je glavni naslov digitaliziranega predmeta (letopisi, časopis, knjiga) ter prva stran fotografije, s pomočjo OCR funkcije pa je označen izsek najdbe besede v besedilu.

Na desni strani iskalnika lahko preveliko število rezultatov zmanjšamo glede na različne kriterije – na izbrano zbirko, časopis, leto izdaje, tematiko, dokumente z ali brez ilustracije ter datum nalaganja digitaliziranega gradiva.

Arcanum ima v primerjavi z EPA, ki vsebuje bolj staro časopisje, naloženo tudi literaturo, omembe v centralnih časopisih, knjigah, učbenikih in raznih popisih. *Arcanum* ima tudi več naloženega digitaliziranega gradiva in deluje hitreje ter ima predvsem manj korakov. Je veliko bolj pregleden in prijazen do uporabnika.

24 Zemljevide si je mogoče ogledati v 3D tehniki. Mapire je nastal s sodelovanjem naslednjih institucij: Avstrijskega državnega arhiva, Madžarskega državnega arhiva, Urada vlade v Budimpešti, Hrvaškega državnega arhiva, Madžarskega vojnega arhiva, Mestnega arhiva Budimpešta, oddelka za geofiziko in vesolje, znanstvenega svetovalca dr. Timarja Gaborja in Arcanuma kot razvojnika in izvajalca projekta.

25 Spletna stran: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/> (dostop: marec 2020).

Slika 3: Izsek iskanja po digiteki celotne zbirke na besedo Murska Sobota.

ZAKLJUČEK

V prispevku sem skušala predstaviti slovenskim raziskovalcem malo manj znane spletne iskalnike in digitalne baze, ki se dotikajo raziskovanja Prekmurja, obenem pa so zanimivi tudi za raziskovalce madžarske zgodovine, obče novejšje zgodovine idr. Obstaja še veliko drugih digitalnih iskalnikov in spletnega gradiva, ki je v procesu digitaliziranja, del projektov ipd.

Čeprav je krog raziskovalcev, ki se ukvarjajo z zgodovino Prekmurja, majhen, bi morale imeti dostop do plačljivih podatkovnih baz in spletnih strani, kot je *Arcanum*, vse izobraževalne in raziskovalne institucije na Slovenskem, ki se ukvarjajo z obmejno zgodovino, narodnimi vprašanji, regionalno zgodovino in drugimi tematikami.²⁶

26 Po podatkih spletne strani Arcanum ima trenutno med institucijami v Sloveniji registriran dostop le Knjižnica- kulturni center Lendava.

SEZNAM VIROV IN LITERATURE

Spletni Viri

Arcanum Digitheca. <https://www.arcanum.hu/en/adt/> (dostop: februar 2020).

Arcanum Digiteca: Subscription – Prices. <https://www.arcanum.hu/en/adt/subscription-prices/> (dostop: januar 2020).

Archiveportal. <http://www.archiveportal.hu/hu/> (dostop: januar 2020).

Hungaricana. <https://hungaricana.hu/en/> (dostop: januar 2020).

Knjižnica in kulturni center Lendava. <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/digitalna-periodika/> (dostop: januar 2020).

Kuzmič, Franc. Arhivski viri za raziskovanje protestantizma v Sloveniji. Spletni vir: <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/gradivo/arhivski-viri> (dostop: januar 2020).

Magyar Levéltári Portál: Magunkról. <http://www.archiveportal.hu/hu/magunkrol/> (dostop: januar 2020).

AdatbázisokOnline <https://old.adatbazisokonline.hu/> (dostop: januar 2020).

Pokrajinska knjižnica Murska Sobota. <https://www.ms.sik.si/digitalna-knjiznica/digitalizirani-casopisi/> (dostop: januar 2020).

»I. világháborús magyar katonai adatbázis.« Mostovi – Hidak, magazinska informativna oddaja. Ljubljana: TV Slovenija, 2. oktober 2020. <https://www.rtvsl.si/hidak/prispevek/174722219> (dostop: oktober 2020).

Literatura

Ajlec, Kornelija. K prvim korakom v zgodovinisju: Smernice za izdelavo seminarskih nalog iz sodobne zgodovine. Gradivo za interno rabo. 2. izdaja. Ljubljana, 2015.

Leskovec, Antoša in Aleksandra Serše. Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelu (1849–1860) 1. del. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.

Šövegeš Lipovšek, Gordana. »Arhivsko gradivo o priključitvi Prekmurja 1918–1924 v slovenskih in madžarskih arhivih = Archival Sources on the Incorporation of Prekmurje into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918–1924) Kept in Slovenian and Hungarian Archives.« V: "Mi vsi živeti ščemo": Prekmurje 1919, okoliščine, dogajanje, posledice: povzetki = "We all want to live": Prekmurje 1919, circumstances, events, consequences: summaries, ur. Žiga Zwitter, 15–18. Ljubljana: SAZU, 2019.

Šövegeš Lipovšek, Gordana. »Arhivsko gradivo za Prekmurje v 19. in 20. stoletju s posebnim poudarkom na madžarskih fondih.« V: Varstvo arhivskega gradiva privatne provenience: zbornik referatov, ur. Andrej Nared, 22–27. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2005.